

עו"ד ספיר זילבר

גרסת הדפסה

עשיית עושר ולא במשפט-

לעומת דיני הנזיקין- ומה שביניהם

מאת עו"ד צבי שוב ועו"ד ספיר זילבר

מספר ההליך: ע"א 2019/21 **שפיר הנדסה אזרחית וימית בע"מ נ' דוד מצליח ואח' ערכאה:** בית המשפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים, בפני כב' הרכב השופטים, ע' ברון, ע' גרוסקופף ור' רונן. **פרטי המקרקעין:** מקרקעין בסמוך לכביש 531. **תאריך מתן פסק הדין:** 5.12.22. **ב"כ המשיבים:** עוה"ד אילן קווה וזהר בן דור.

שפיר הנדסה אזרחית וימית בע"מ, הופקדה על ביצוע עבודות עפר הדרושות לצורך סלילת מקטע מכביש 531. כחלק מהעבודות כרתה שפיר כמויות עפר עצומות, ונדרשה למצוא מקום חלופי להנחתו. מתברר, כי חלק מהפתרון שיישמה שפיר היה כרוך בהנחת כמויות עפר עצומות, על מקרקעין אשר למשיבים 50% מזכויות הבעלות בהם (להלן: "המקרקעין"), וזאת מבלי שקיבלה את הסכמתם. משנתגלה הדבר, דרשו המשיבים את סילוק עודפי העפר מהמקרקעין לאלתר. שפיר לא חלקה על חובתה לפנות את עודפי העפר מהמקרקעין, ואולם נדרשו לה כשנתיים על מנת להשלים את ביצוע הפינוי.

השאלה שהתעוררה הייתה הכיצד יש להעריך את שווי טובת ההנאה האמורה, ובמילים אחרות, **מהו הקריטריון על פיו יש לכמת את התועלת שצמחה לשימוש במקרקעי המשיבים?**

בית המשפט הציג שתי דרכים מרכזיות להעריך את שווי טובת ההנאה שצמחה לאדם משימוש בנכס של זולתו. האחת, הקריטריון של **דמי שימוש ראויים**, שם יש לברר מהו הסכום שהיה נדרש על ידי בעל הזכויות בנכס בעבור מתן היתר לעשות את שנעשה בקניינו. הרעיון שביסוד קריטריון זה הוא שהמשתמש בנכס הזולת ללא רשותו חוסך לעצמו את העלות הכרוכה בקבלת הסכמת בעל הזכויות בנכס, ועל כן יש להעריך את טובת ההנאה שהפיק על פי עלות קבלת הסכמה זו. במידה רבה המדובר בתמונת ראי של הקריטריון הפועל בדיני הנזיקין, אלא שבמסגרת דיני עשיית עושר ולא במשפט ההצדקה אינה נובעת מהנזק שנגרם לבעל הנכס (מניעת דמי השימוש) אלא מהתועלת שצמחה למשתמש שלא כדין (חסכון דמי השימוש).

הדרך השנייה היא על פי הקריטריון של **רווח**. בית המשפט בוחן מהו היתרון שהפיק המשתמש מהשימוש בנכס, כלומר מהו השיפור (נטו) שחל במצבו כתוצאה מהשימוש בנכס הזולת. לעיתים שיפור זה יתבטא בכך ששווי נכסיו עלה, כגון שבזכות השימוש במקרקעי הזולת זכה לתשלום המעשירו; לעיתים שיפור זה יתבטא בכך שנמנעה ממנו הוצאה, כגון שבזכות השימוש לא נדרש לשלם כספים לצד שלישי. בין כך ובין כך, צמח למשתמש רווח על פיו ניתן להעריך את טובת ההנאה אותה עליו להשיב.

בית המשפט הוסיף, כי החלופה של דמי שימוש ראויים מבוססת על ההנחה שבהעדר הסכמה בפועל, יש לבסס את הערכת טובת ההנאה על הסכמה היפותטית שהייתה מושגת במסגרת משא ומתן בין הצדדים; לעומת זאת, החלופה של רווח מניחה שבהעדר הסכמה בפועל, יש להתעלם מהאפשרות שהשימוש היה נעשה בהסכמה, ולתמחר את טובת ההנאה על פי מכלול היתרונות (והחסרונות) שצמחו למשתמש מהשימוש שלא כדין בנכס הזולת.

בית המשפט העליון קבע, כי במקרה דנא ראוי היה **לאפשר למשיבים לתבוע את הגבוה מבין דמי השימוש הראויים לבין הרווח שצמח לשימוש הבלתי מורשה**. ויובהר, הרווח האמור מוגבל במקרה דנן לעלות שהייתה כרוכה באחסון עודפי העפר בדרכים בהן מקובל לעשות כן. דהיינו, הנחתם על גבי מקרקעין סמוכים, בהסכמת בעלי המקרקעין, כפי המשיבים ביחס ליתר העפר שטופל על ידי שפיר במסגרת הפרויקט. אין משמעו, כטענת המשיבים, העלות של הטמנת עודפי העפר במטמנה – דרך שלא רק שעלותה היא גבוהה, אלא שגם אינה שקולה כלל לשימוש שנעשה במקרקעי המשיבים.

בית המשפט ציין, כי הפעלת הקריטריון האמור של רווח בנסיבות המקרה דנן, משמעה, כי יש לפסוק לטובת המשיבים את מלוא העלות שהייתה נדרשת משפיר לו הייתה מניחה את עודפי העפר על מקרקעין סמוכים אחרים באישור בעלי הזכויות בהם. פעולה חלופית זו הייתה מחייבת את שפיר לקבל את הסכמת בעלי המקרקעין הללו, וזאת כנגד דמי שימוש

מקובלים, וכן לשאת בעלויות העברת עודפי העפר לאותם מקרקעין מורשים, פעולה שהמומחה מטעם בית המשפט העריכה בסכום של כ-700 אלף ₪. מאחר שהמשיבים זכאים למחצית ההתעשרות, משמעות הדבר היא שמעבר לדמי השימוש המקובלים (אותם פסק בית המשפט קמא), זכאים המשיבים גם למחצית מעלויות ההעברה שנחסכו, דהיינו כ-350 אלף ש"ח נוספים.

באשר ל"השבה הרתעתית", כפי שבית המשפט המחוזי פסק, שיש להוסיף 30% לפיצוי העולה על דמי השימוש הראויים, נקבע בעניין זה על ידי בית המשפט העליון: "איננו רואים הצדקה לאפשר במסגרת דיני עשיית עושר ולא במשפט חיוב של נוטל רכוש הזולת בסכומים העולים על התועלת שצמחה לו מהנטילה. דיני עשיית עושר ולא במשפט אינם כחומר ביד היוצר, ולא ניתן להורות במסגרתם על סעד כפי ראות עיניו של בית המשפט. אכן, לבית המשפט שמור שיקול דעת רחב בבחירת הקריטריון על פיו תוערך טובת ההנאה, כמו גם בהפחתת ההשבה משיקולי צדק (ראו סעיף 2 לחוק עשיית עושר ולא במשפט), ואולם ההשבה אותה ניתן לפסוק במסגרת דיני עשיית עושר ולא במשפט תחומה בטובת ההנאה שהפיק התובע, ואינה יכולה לחרוג ממנה. מטעם זה, לא היה מקום להוסיף באופן שרירותי 30% לדמי השימוש הראויים, כפי שהורה בית המשפט קמא, אלא היה מקום לפסוק את ההשבה על בסיס מלוא הרווח, כמובהר".

לאור האמור, הערעור נדחה, והערעור שהוגש על ידי המשיבים התקבל בחלקו, כך שלסכום שפסק בית המשפט הקודם יתווספו 350,000 ₪ בערכים נוכחיים.